

УДК 343.1+343.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.24>

РОЗМЕЖУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗЕЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Пилипенко Д.О.,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Державного університету економіки і технологій

ORCID: 0000-0003-1299-6178

Пилипенко Д.О. Розмежування предметів регулювання галузей кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавств.

В статті здійснено аналіз теоретичних положень щодо визначення питань, пов'язаних з виконанням вироків, які розглядаються національними судами як предметів регулювання кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавств. Наведено авторську точку зору щодо доцільності закріплення зазначених питань у вигляді відповідних нормативних конструкцій саме в межах Кримінально-виконавчого кодексу України. Наголошено, що підхід законодавця щодо регламентації питань, пов'язаних з виконанням вироків саме нормами чинного Кримінального процесуального кодексу України є доволі суперечливим кроком. В статті висловлено авторську точку зору, що норми кримінального процесуального законодавства, що визначають перелік питань, які вирішуються судом під час виконання вироків, а також порядок розгляду вітчизняними судами цих питань, – суперечать фундаментальним положенням кримінального процесуального права. Вказано, що сутність згаданих процесуальних положень не відповідає завданням кримінального провадження, визначених у змісті Кримінального процесуального кодексу України. Разом з тим, підкреслено, що фіксація в межах кримінального процесуального законодавства положень, які регламентують умови та порядок розгляду судами питань, пов'язаних з вирокими, також суперечить сутності та порядку реалізації функцій кримінального процесу. Висловлено позицію, що ці положення за своєю сутністю перебувають поза межами реалізації функцій обвинувачення, захисту, правосуддя. Враховуючи це, зазначено, що доволі суперечливим є факт згадування такого учасника кримінального провадження як захисник в чинних процесуальних нормах, які визначають порядок розгляду судами питань, пов'язаних з виконанням вироків. Зазначено, що на момент розгляду національними судами вказаних питань, триада кримінальних процесуальних функцій, враховуючи й функцію захисту, вже припинила свою реалізацію. Таким чином, не доцільно вести мову про визначення представництва прав та інтересів засудженого, використовуючи категорію «захисник». В цих умовах доцільно використовувати категорію «представник». Наголошено, що питання пов'язані з виконанням вироків, а також порядок їх розгляду вітчизняними судами доцільно віднести саме до предмету регулювання кримінально-виконавчого законодавства. Вказано, що правова природа згаданих питань цілком корелюється зі змістом Кримінально-виконавчого кодексу як профільного закону, який регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань в Україні.

Ключові слова: кримінальне процесуальне законодавство, кримінально-виконавче законодавство, предмет регулювання, питання пов'язані з виконанням вироків, засади кримінального провадження, функції кримінального процесу, учасники кримінального провадження, захисник, представник, суд.

Pylypenko D.O. Delimitation of the subjects of regulation of the branches of criminal procedural and criminal and executive legislation.

The article analyzes theoretical provisions on the definition of issues related to the execution of sentences, which are considered by national courts as subjects of regulation of criminal procedural and criminal and executive legislation. The author's point of view is given on the expediency of fixing the specified issues in the form of relevant normative structures, specifically within the Criminal Executive Code of Ukraine. It is emphasized that the legislator's approach to regulating issues related to the execution of sentences specifically by the norms of the current Criminal Procedure Code of Ukraine is a rather controversial step. The article expresses the author's point of view that the norms of criminal procedural legislation, which determine the list of issues that are resolved by the court during the

execution of sentences, as well as the procedure for considering these issues by domestic courts, contradict the fundamental provisions of criminal procedural law. It is indicated that the essence of the mentioned procedural provisions does not correspond to the tasks of criminal proceedings, defined in the content of the Criminal Procedure Code of Ukraine. At the same time, it is emphasized that the fixation within the criminal procedural legislation of provisions that regulate the conditions and procedure for consideration by courts of issues related to sentences also contradicts the essence and procedure for implementing the functions of the criminal process. The position is expressed that these provisions, by their nature, are outside the scope of implementing the functions of prosecution, defense, and justice. Taking this into account, it is noted that the fact of mentioning such a participant in criminal proceedings as a defense attorney in the current procedural norms that determine the procedure for consideration by courts of issues related to the execution of sentences is quite controversial. It is noted that at the time of consideration by national courts of the specified issues, the triad of criminal procedural functions, including the defense function, had already ceased to be implemented. Thus, it is not appropriate to talk about determining the representation of the rights and interests of the convicted person using the category of "defense attorney". In these conditions, it is appropriate to use the category of "representative". It is emphasized that issues related to the execution of sentences, as well as the procedure for their consideration by domestic courts, should be attributed to the subject of regulation of criminal and executive legislation. It is indicated that the legal nature of the aforementioned issues is fully correlated with the content of the Criminal Executive Code as a profile law that regulates the procedure and conditions for the execution and serving of criminal sentences in Ukraine.

Key words: criminal procedural legislation, criminal and executive legislation, subject of regulation, issues related to the execution of sentences, principles of criminal proceedings, functions of criminal proceedings, participants in criminal proceedings, defense attorney, representative, court.

Постановка проблеми. Тематика розмежування предметів регулювання галузей кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавств стосується питань, які вирішуються судами під час виконання вироків. На даний час ці питання регламентовано нормами розділу VIII Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Зазначені процесуальні положення визначають не лише перелік питань, які вирішуються вітчизняними судами після виконання вироку, а й процедурний порядок цього. Водночас такий законодавчий підхід не знайшов однозначного розуміння й підтримки серед вітчизняних науковців, враховуючи змістовну складову нормативної конструкції питань пов'язаних з виконанням вироків та її кореляції з фундаментальними положеннями КПК. Тому фактична нормативна належність питань, які вирішуються судами під час виконання вироків, потребує додаткового переосмислення та, врешті-решт, формування обґрунтованих пропозицій щодо фіксації окреслених питань в межах предмету регулювання найбільш релевантного процесуального закону.

Метою статті є визначення фактичного розмежування предметів регулювання галузей кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавств.

Стан опрацювання проблематики розмежування предметів регулювання галузей кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавств, в тому числі у контексті нормативного визначення питань, пов'язаних із виконанням вироку, враховує наукові дослідження таких науковців як: К.А. Автухов, В.П. Бойко, В.Г. Гончаренко, З.Ф. Дільна, Л.М. Лобойко, Т.О. Лоскутов, В.О. Попелюшко та ін.

Виклад основного матеріалу. Критерії розмежування предметів регулювання галузей кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавств крізь призму нормативного визначення питань, які розглядаються вітчизняними судами під час виконання вироків в кримінальних справах, є доволі дискусійними серед вітчизняних науковців. На даний час вказані питання регламентовано положеннями чинного КПК, який містить низку норм, зміст яких відображають питання, що вирішуються судом під час виконання вироків (ст. 537 КПК), питання, які вирішуються судом після виконання вироку (ст. 538 КПК), а також питання, пов'язані з виконанням вироку (ст. 539 КПК). Доцільність щодо наявності вказаних законодавчих положень в змісті КПК потребує детального теоретичного й законодавчого аналізу.

У межах досліджуваного питання можна частково погодитися з позицією, відповідно до якої, з моменту набрання вироком законної сили, процесуальні юридичні відносини ліквідуються і можливість їх відновлення можлива лише в надзвичайних і обмежених випадках. Із вступом вироку в законну силу завершується робота суду, і в разі постановлення обвинувального вироку розпочинається робота органів, які здійснюють виконання вироків [1, с. 10]. За окресленої моделі варто стверджувати про «завершення роботи» вітчизняних судів саме в межах предмету регулювання такої діяльності нормами кримінального процесуального законодавства. Водночас, національні суди

залучаються до процесу виконання й відбування кримінальних покарань засудженими під час розгляду питань, пов'язаних з виконанням вироків в кримінальних провадженнях. Така участь судів відбувається в межах сфери кримінальної юстиції та при цьому має регламентуватися нормами, що є частиною предмету регулювання кримінально-виконавчого законодавства.

У цьому контексті слід цілком погодитися з тезою, що судочинство стосовно виконання вироку не є продовженням провадження у кримінальній справі, кримінально-процесуальне законодавство в принципі може бути позбавлене необхідності врегулювати кримінально-виконавчу діяльність суду. Цю функцію можна було б покласти на кримінально-виконавче законодавство [2, с. 121].

К.А. Автухов зазначає, що у ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК) вживається поняття «виконання покарання», а не «виконання вироку». Ці поняття не є тотожними. Виконання вироку – це стадія кримінального процесу, для якої характерною є діяльність суду зі звернення вироку до виконання та здійснення контролю за виконанням покарання, у той час, як виконання покарання – це діяльність уповноважених державою органів, що здійснюється відповідно до приписів вироку [3, с. 6]. З цього приводу варто зазначити, що «виконання» є віддієслівним іменником, що, відповідно, походить від дієслова «виконувати». Це дієслово за своєю сутністю відображає процес, який у контексті вказаного питання визначає фактичну процедурність виконання й відбування кримінального покарання, передбаченого вироком суду. Попри буквальну смислову й текстуальну різницю категорій «покарання» та «вирок», яка вочевидь є безспірною, сутність, яку законодавець вкладає в ці категорії, у контексті їх поєднання з іменником «виконання» в межах сфери кримінальної юстиції, позначає собою фактичне виконання кримінальних покарань, передбачених вироком суду. Тому, виходячи за межі буквального етимологічного тлумачення категорій «виконання покарання» та «виконання вироку», а також, враховуючи прикладний аспект їх реалізації, окреслені правові категорії цілком можна сприймати як тотожні. При цьому правова природа їх нормативної регламентації безумовно тяжіє до предмету регулювання саме галузі кримінально-виконавчого законодавства, тобто до відповідних нормативно-правових приписів, які безпосередньо регламентують порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань в Україні.

З.Ф. Дільна та В.П. Бойко в контексті досліджуваного питання зазначають, що, враховуючи правозастосовний характер кримінальної процесуальної діяльності, завдання кримінального провадження не можна вважати виконаними до кінця, якщо не буде хоча б створено умови для застосування норм, які передбачають звільнення від відбування покарання тощо. Наприклад, у разі визнання особи винуватою і призначення судом покарання у виді позбавлення волі, мова йде про застосування норм кримінального права лише в частині кримінального закону, що встановлює покарання. Тоді як норми розділу XII Кримінального кодексу України (далі – КК) «Звільнення від покарання та його відбування» вимагають також своєї реалізації. Отже, без застосування у процесуальній формі норм кримінального права, що встановлюють пом'якшення чи звільнення засудженого від покарання, не може йти мова про повне виконання завдань кримінального провадження, встановлених ст. 2 КПК [1, с. 11]. Частково погоджуючись з авторами, слід зазначити, що застосування судами норм вищезгаданого розділу XII КК укладається у зміст реалізації завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК, це стосується умов, визначених у ст.ст. 75-80, 86 КК, оскільки вони є актуальними в умовах кримінального провадження та найчастіше під час проголошення судового вироку.

Водночас, складно погодитися з тим, що всі умови звільнення від покарання, що містяться у розділі XII КК корелюються із завданнями кримінального провадження. Так, умови звільнення від покарання та його відбування, передбачені ст.ст. 81-84¹ КК, за своїм змістом знаходяться за межами завдань кримінального провадження, адже ключовим критерієм їх застосування є фактичне відбування особою кримінального покарання після його призначення судом. Тобто окреслені умови звільнення від покарання та його відбування застосовуються судом поза стадіями кримінального провадження в умовах, коли й правовий статус засудженого й умови відбування ним кримінального покарання регламентуються, перш за все, нормами кримінально-виконавчого законодавства. В таких випадках не йдеться про здійснення кримінальне провадження, адже всі його стадії вже реалізовано на момент застосування положень, передбачених ст.ст. 81-84¹ КК.

Слід цілком погодитися з Т.О. Лоскутовим, який наголошує, що після винесення остаточного судового рішення реалізація кримінальних процесуальних відносин припиняється. За винятком здійснення провадження у суді апеляційної інстанції, у касаційній інстанції, за нововиявленими обставинами, тому що прийняте судом рішення або не вважається остаточним (протягом строку апеляційного оскарження), або ставиться під сумнів в силу певних обставин, що слугують підставами для перегляду рішення в інших «контрольних» стадіях. Отже, припинені кримінальні процесуальні правовідносини замінюють кримінально-виконавчі правовідносини, фактичним змістом яких є діяльність щодо виконання судових рішень, а юридичним – права і обов'язки щодо виконання су-

дових рішень. Тому, підсумовує автор, правовідносини в частині виконання судових рішень мають бути предметом регулювання кримінально-виконавчого, а не кримінального процесуального права [2, с. 121].

Також, з цього приводу, абсолютно влучно зазначав В. О. Попелюшко: у приведенні вироку до виконання, крім суду, беруть участь і інші органи й установи (наприклад, уповноважені службові особи органів внутрішніх справ, органи кримінально-виконавчої служби), значна частина діяльності яких відбувається поза межами кримінального провадження [4, с. 1064].

Слід підкреслити, що чинна регламентація порядку вирішення питань, пов'язаних з виконанням кримінальних покарань, передбачених вироком суду, перебуває поза межами реалізації тріади кримінальних процесуальних функцій: обвинувачення (кримінального переслідування), захисту, правосуддя (вирішення справи). Сутність кримінально-процесуальної функції обвинувачення складає регламентоване законом спрямування діяльності суб'єктів обвинувачення (слідчого, прокурора, потерпілого та цивільного позивача, їх представників), що здійснюється шляхом твердження винуватості конкретної особи, яка вчинила злочин, і полягає у формуванні та пред'явленні обвинувачення, застосування до неї заходів процесуального примусу, у тому числі, запобіжних заходів, збирання доказів винуватості цієї особи і обґрунтування кримінальної відповідальності обвинуваченого перед судом [5, с. 11]. Функція обвинувачення являє собою діяльність із формулювання та відображення сутності обвинувачення у процесуальних документах та як напрямок звинувачувальної діяльності, пов'язаної з викриттям обвинуваченого (в суді – підсудного) у злочині, що інкримінується [6, с. 72]. Водночас функція захисту є окремою й невід'ємною від кримінального процесу та існує у протиставленні функції обвинувачення. Функція захисту фактично є похідною від функції обвинувачення і визнають її наявність лише тоді, коли наявне кримінальне переслідування [7, с. 181]. У свою чергу, функцію правосуддя у кримінальному процесі можна визначити як сукупність функціональної діяльності судді під час судового розгляду щодо обвинуваченого та за змістом обвинувачення [8, с. 137].

Отже, зазначена тріада функцій кримінального процесу припиняє свою реалізацію з моменту винесення судом остаточного рішення в справі та, відповідно, подальші правовідносини у сфері кримінальної юстиції, які безпосередньо пов'язані з фактичним виконанням кримінального покарання, визначеного вироком суду – перебувають поза межами реалізації тріади фундаментальних процесуальних функцій. Враховуючи це, визначення законодавцем окремих учасників правовідносин, які беруть участь під час вирішення судами питань, пов'язаних із виконанням вироку (ст. 539 КПК), потребує відповідного перегляду.

Так, у змісті вказаної процесуальної норми згадується про участь захисника, який наділений правами щодо подання клопотань з вирішення судами питань, пов'язаних з виконанням вироків, а також безпосередньої участі в судових засіданнях. Враховуючи вищевикладений умовивід стосовно невідповідності процесуальним функціям чинних кримінальних процесуальних норм, які регламентують перелік й порядок розгляду судами питань, пов'язаних з виконанням вироків, застосування категорії «захисник» як особи, що представляє інтереси засудженого, є вельми суперечливим кроком з боку законодавця. У такому контексті, як вбачається, доцільно було б використовувати саме категорію «представник засудженого». Адже, як вже було сказано вище, процесуальні функції, зокрема обвинувачення й захисту, на момент розгляду судами питань, пов'язаних з виконанням вироків, припинили свою реалізацію. Враховуючи це, використання терміну «захисник», що фактично може підкреслювати продовження реалізації функції захисту під час розгляду судами згаданих питань, не є доцільним. За таких умов вбачається слушним використання категорії «представник» засудженого як суб'єкта, що відстоює особисті права та інтереси особи, яка відбуває кримінальне покарання за вироком суду. Наведений приклад у вигляді правового недоліку конструкції ст. 539 КПК додатково засвідчує про «неприродність» закріплення в Кримінальному процесуальному кодексі норм, які визначають порядок вирішення питань, пов'язаних із виконанням вироку.

Крім цього, варто наголосити, що чинні кримінальні процесуальні норми, які регламентують порядок розгляду судами питань, пов'язаних з виконанням вироків, не лише не відповідають сутності реалізації функцій кримінального процесу й суб'єктній складовій цієї процедури, але й вказані правовідносини не відповідають і змісту кримінальних процесуальних засад змагальності сторін та свободи в поданні ними до суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (ст. 22 КПК), публічності (ст. 25 КПК), диспозитивності (ст. 26 КПК) тощо. Адже визначення законодавцем зазначених та інших кримінальних процесуальних засад в главі 2 КПК здійснено крізь призму категорії кримінального провадження, враховуючи її стадії досудового розслідування та судового розгляду.

Серед окремих науковців відстоюється позиція, відповідно до якої провадження щодо вирішення питань, пов'язаних із виконанням вироку, існує за межами кримінального провадження,

оскільки кримінальну справу повністю вирішено. Водночас, діяльність суду з вирішення питань, які виникають в ході виконання вироку, є самостійним особливим провадженням суду першої інстанції [1, с. 10]. Слід погодитися з умовиводом щодо визначення нормативного регулювання порядку розгляду судами питань, пов'язаних з виконанням вироку поза межами кримінального процесуального законодавства. Водночас, на моє переконання, вирішення судами таких питань не потребує «виключностей» або «особливостей» задля окреслення сфери такої діяльності судів. Норми КПК, які визначають перелік та порядок вирішення судами питань, пов'язаних з виконанням вироків, не відповідають сутності вітчизняного кримінального процесу, змісту завдань кримінального провадження, засадам, специфіці реалізації кримінальних процесуальних функцій тощо. Такі законодавчі приписи доцільно відобразити саме у законодавчому акті процесуального змісту, який регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань в Україні – в Кримінально-виконавчому кодексі України. Саме цей нормативно-правовий акт має містити норми, які регламентують порядок вирішення національними судами питань, пов'язаних із виконанням вироків.

Разом з тим, суттєві реформування кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законів у контексті остаточного розмежування предметів регулювання, зазначених кодифікованих, процесуальних нормативно-правових актів, потребуватиме суттєвих зусиль з боку держави. Однак, такий крок, як вбачається, є цілком логічним та фактично неминучим в сучасній вітчизняній сфері кримінальної юстиції.

Висновки. Питання щодо розмежування предметів регулювання галузей кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавств є одним з актуальних на даний час у сфері вітчизняної кримінальної юстиції. Це безумовно стосується законодавчого закріплення переліку й визначення порядку розгляду судами питань, пов'язаних з виконанням вироків. В умовах сьогодення вказані положення регламентовано нормами КПК. Такий підхід законодавця є доволі дискусійним, оскільки сутнісна складова питань, що розглядаються судами під час виконання вироків, не відповідає змісту засад кримінального провадження, функціям кримінального процесу й суб'єктній складовій їх реалізації. Питання, які вирішуються судами під час виконання вироків, доцільно нормативно закріпити у змісті чинного КВК, оскільки їх правова природа є ідентичною. Тому розмежування предметів регулювання галузей кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавств має відбуватися шляхом остаточного визначення переліку й порядку розгляду судами питань, пов'язаних з виконанням вироків виключно нормами КВК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дільна З.Ф., Бойко В.П. Виконання судових рішень у кримінальному провадженні: теоретичний та практичний аспекти: монографія. Львів: Сполом, 2017. 240 с.
2. Лоскутов Т.О. Предмет регулювання кримінального процесуального права: монографія. Київ: Юридичний світ, 2016. 416 с.
3. Автухов К.А. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Харків: Право, 2016. 158 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.
5. Рогатюк І.В. Обвинувачення у кримінальному процесі України: монографія. Київ: Атіка, 2007. 160 с.
6. Пилипенко Д.О. Потерпілий як суб'єкт реалізації функція обвинувачення у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2014. 207 с.
7. Зубач І.М. Функція захисту у сучасному кримінальному провадженні України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки, 2014. № 810. С. 178–183. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2324/030178183.pdf>.
8. Слінько К.М. Функція правосуддя у кримінальному процесі. *Наше право*, 2017. № 1. С. 134–138. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7206a03d-cdfe-4694-8e0d-d1804db50b77/content>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 2.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026